

บทคัดย่อ

ชุมชนในตำบลไหล่นาน เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่วิถีชีวิต ที่มีการใช้ทรัพยากรป่าไม้และน้ำ เพื่อการบริโภคและประกอบอาชีพ ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย การลดลงสัตว์น้ำ และน้ำท่วมชุมชนที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ ทำให้มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ได้เป็นประเด็นปัญหาของชุมชน นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของประชากรและการพัฒนาแบบทุนนิยมที่ไหลเข้ามาสู่ชุมชน ด้วยการมองเห็นปัญหาของกลุ่มผู้นำชุมชน ซึ่งจะกระทบไปถึงรุ่นลูกหลาน ได้เกิดแนวคิดในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้และการอนุรักษ์ปลาในแม่น้ำนานและแม่น้ำว่า แนวคิดนี้ได้ถูกขยายไปทุกหมู่บ้านในตำบลไหล่นาน ซึ่งการศึกษาเรื่อง การสร้างความร่วมมือทางสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำในพื้นที่ตำบลไหล่นาน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์ป่าและแม่น้ำ การพัฒนากระบวนการอนุรักษ์ป่าและแม่น้ำของประชาชนตำบลไหล่นาน และวิธีการขยายผลกระบวนการอนุรักษ์ป่าและแม่น้ำไปสู่การพัฒนาเรื่องอื่นและพื้นที่อื่น โดยใช้รูปแบบการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกัน โดยมีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2545 ถึง 31 พฤษภาคม 2548

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ชุมชนตำบลไหล่นานได้พัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำ ทั้งการพัฒนาทั้งผลิตซ้ำเดิมและพัฒนาขึ้นมาใหม่ เช่น โครงสร้างภูมิสถาปัตย์ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ การขยายเขตพื้นที่อนุรักษ์ การพัฒนาภูมิสถาปัตย์ทางสังคม การพัฒนาพื้นที่เขตอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาการบริหารจัดการ การส่งเสริม ป้องกัน และฟื้นฟูทรัพยากรป่าและน้ำ การพัฒนาการสื่อสารสาธารณะและการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาจิตวิญญาณหรือจิตสำนึกของคนในชุมชน การบูรณาการในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา เป็นต้น โดยใช้กระบวนการประชาสังคมหรือเวทีสาธารณะ การจัดทำแผน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างแกนนำ การสร้างนโยบายสาธารณะ การประยุกต์ใช้ความเชื่อจารีตและภูมิปัญญาท้องถิ่น การยกย่องเชิดชูผู้ทำความดี การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของชุมชนกับชุมชนหรือองค์กรอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน การใช้ภูมิสถาปัตย์ทางสังคม และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้รูปแบบการพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำ คือ การบริหารกลุ่มหรือองค์กรชุมชน การใช้ภูมิสถาปัตย์ทางสังคม การใช้ความเชื่อประเพณีท้องถิ่น และการจัดการทรัพยากรป่าและน้ำ ในด้านฐานทรัพยากรป่าและน้ำและด้านทรัพยากรมนุษย์และสังคม จนเกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชน จำนวน 25,000 ไร่ และแหล่งอนุรักษ์ปลา (วังปลา) จำนวน 12 วังปลา ในพื้นที่ 8 หมู่บ้านของตำบลไหล่นาน

การขยายผลการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและแม่น้ำ (วังปลา) ได้มีการจัดเวทีเรียนรู้ระดับหมู่บ้าน และจัดเวทีชาวบ้านระดับอำเภอ ประเด็นหรือเนื้อหาที่นำมาขยายผลการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและแม่น้ำ คือ แนวคิดหรือหลักการในการอนุรักษ์ ผลการอนุรักษ์ และกระบวนการในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและแม่น้ำ การขยายผลสู่การพัฒนาชุมชน ใช้กระบวนการประชุมหรือเวทีประชาคม การ

เสริมสร้างสมรรถนะและการใช้ศักยภาพของผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การใช้วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อท้องถิ่น และการขยายผลการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและแม่น้ำไปสู่พื้นที่อื่นๆ ใช้กระบวนการการประชุมหรือจัดเวทีในชุมชน การประสานงาน การจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ฯ การจัดเวทีชุมชนหรือเวทีชาวบ้านในระดับอำเภอ การประชาสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมในเวทีประชาคมต่างๆ ของจังหวัด ผลจากการขยายผลการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและแม่น้ำ (วังปลา) ได้สร้างความเข้าใจให้ชุมชนต่างๆ ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและแม่น้ำของชุมชนตำบลไหล่น่าน เกิดข้อตกลงร่วมกันในการแก้ปัญหาต่างๆ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและแม่น้ำ การพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและแม่น้ำ ชุมชนใกล้เคียงและชุมชนอื่นๆ ทราบและจะนำรูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและแม่น้ำไปใช้ในชุมชนของตนเอง และชุมชนตำบลไหล่น่าน เป็นที่รู้จักและเป็นต้นแบบหนึ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน และแม่น้ำ (วังปลา) ชุมชนตำบลไหล่น่านได้ใช้รูปแบบในการขยายผลการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำ (วังปลา) ไปสู่การพัฒนาชุมชนเรื่องอื่นๆ และสู่พื้นที่อื่นๆ โดยใช้รูปแบบ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ การสร้างกลุ่ม/องค์กรที่เข้มแข็ง ก่อรเชื่อมประสานและขยายเครือข่าย และการจัดการการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างสันติ

ผลการศึกษานำไปประยุกต์ใช้ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและแม่น้ำ (วังปลา) กรณีพื้นที่ใหม่ ควรเริ่มทำในชุมชนที่มีศักยภาพหรือมีความพร้อมก่อน เช่น เป็นชุมชนที่ความเป็นชุมชนหรือประชาคม มีกลุ่มผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นต้น และกรณีพื้นที่เดิม ควรเน้นการผลิตซ้ำความรู้เดิมและพัฒนาความรู้ใหม่ต่อยอดจากเดิม และขยายเครือข่ายการอนุรักษ์ ไปยังพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงทั้งระบบ พื้นที่การปกครองและระบบนิเวศ และประยุกต์ใช้เวทีประชาคม หรือเวทีชุมชน ในการจัดการความรู้ท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและแม่น้ำ และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย รัฐบาลควรมีนโยบายสนับสนุนให้ชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและน้ำ ควรให้สถาบันการศึกษาร่วมเรียนรู้กับชุมชนและสร้างเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าและแม่น้ำ การสนับสนุนให้มีการจัดการความรู้และพัฒนาในระดับเครือข่ายการเรียนรู้ให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง และรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรสนับสนุนให้ชุมชนใช้สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าและแม่น้ำอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ตลอดจนการสนับสนุนงบประมาณ และองค์ความรู้ ทั้งในรูปแบบของนโยบาย และกฎหมาย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน